

Vera Grebenc

EKSPERTIZA NA PODLAGI IZKUŠNJE IN PREPOVEDANA VEDNOST V PRIPOVEDIH UŽIVALCEV DROG

UVOD

Ne sprašujemo se pogosto o jeziku, ki ga uporabljamo v vsakdanjih pogovorih. Zdi se nam, da je tu sam po sebi, da je tako rekoč neločljivo povezan z nami, da je naraven del sveta. Besede, s katerimi definiramo, nam rabijo kot močno sredstvo predstavljanja, ko pa se začnemo o njih spraševati, se njihova samoumevnost naenkrat zamaže. Ne moremo več spregledati, da iščemo in postavljamo koncepte, pravila in smisel v nenehnem dialogu z drugimi in da so pomeni besed rezultat našega neprestanega ocenjevanja stvarnosti. Šele izkušnje, transformirane v jezik in preverjene prek »drugih«, se uskladiščijo kot vednost posameznikov in družbenih skupin.

Značilnost vsakdanjega pogovora je, da se zgodi in tudi konča. Čez čas se komaj še spomnimo, kaj je kdo rekel, kakšno stališče je o čem izrazil, še več, zdi se nam, da bi zdaj zagotovo povedali drugače, kot smo, še kaj se nam je posvetilo, nov podatek ali nova okoliščina sta vplivala, da zdaj mislimo drugače. Pripovedi, ki si jih izmenjujemo v pogovorih, »izzvenijo«, in če jih hočemo iz kakršnega koli razloga »posebej pogledati«, jih moramo ujeti, zapisati, posneti. Včasih se zapis zgodi kot del kakšne druge naloge. Tako je 500 strani zapisov pogovorov z uživalci drog, ki so sicer nastali v okviru raziskave »Podobe uživanja heroina v Sloveniji z vidika zmanjševanja škode« (Flaker in sod. 1999), postalo gnetljivo gradivo, o katerem se lahko sprašujemo in v njem delamo primerjave.

O ČEM SO SOGOVORNIKI PRIPOVEDOVALI V INTERVJUJIH

Ker se je tema pogovorov sukala okoli vsakdanjega življenja ljudi, ki uživajo droge, so tudi pripove-

di govorile predvsem o življenjskih situacijah in vsakdanjih dogodkih:

Opisovala sta, kako poteka dan, ko si odvisen od droge:

Zbudiš se zjutraj, ko te prime kriza, to je okrog sedmih, osmih. Če se zvečer močno zadaneš, spiš tudi do dvanajstih. Potem greš kruhat denar. Nataša, ki je luštna, s tem nima problemov, drugi, revčki, ki so recimo brez zob, pa kradejo... Ko imaš denar, greš po dovp, se zadaneš in šest ur uživaš. Pravzaprav ne uživaš. S šutom se samo pozdraviš, da si spet normalen. Greš recimo delat, tako kot Rok. Folk spi, ležijo, kinkajo. Narkomani ne hodijo v disko-teke. Zadržujejo se doma, kradejo, bluzijo. Midva sva en procent od stotih, sva žurala, bluzila, hodila po trgovinah.

Govorili so o lastni zgodovini, o osebnih izkušnjah:

Kot sem še rekel, sem prvič probal travo pri 13-ih letih. Od takrat pa do 17-ega leta sem probal skoraj vse. Tega leta sem poskusil tudi heroin. Bili smo na privatni zabavi, videl sem, da kolegi vlečejo črtice, ponudili so tudi meni. Seveda nisem odklonil, zdelo se mi je preveč privlačno. Po njuhanju mi je postalo slabo, bruhal sem, bilo je grozno. Kolegi so me tolažili s tem, da so mi povedali, da je to čisto normalno za prvič, probati moraš večkrat in potem je to užitek. Držal sem se njihovega pravila in po letu in pol sem postal popolnoma zasvojem s heroinom.

V zvezi z razlagami, stališči o pojavih v njihovem socialnem okolju:

Mislím, da ljudje tukaj dobro vedo, da obstaja v Celju veliko droge, vendar se ne spoprijemajo z njo. Ljudje vidijo le tisto kar hočejo videti, bojijo se droge in zato tudi nas.

Zdej se starostna meja niža že v osnovne šole. To je spet odvisno od vsakega posebaj. Najprej se začne s pohanjem trave in če probaš kej močnejšega, potem vedno prideš na hors. Slejkoprej začne vsak.

Nekateri so izdelali lastne teorije, ki so jih podprli z izkušnjo:

Ti imaš, ko začneš, nekaj skrivnostnega, in če ne moreš drugje tekmovati z drugimi, potem si pa tukej frajer. Ko sem bil še mulc, se spomnem, ko sem slišal, da so enega tipa od benda, ki je bil moj idol, dobili s kovkom, pa sem si mislu, kaj je to kul, kaj bi blo men kul, če bi mene tko dobil.

Priročne teorije, ki so jih razvili sogovorniki v intervjujih, so postale predmet medsebojnega sporazumevanja, »pripoved« je postala blago menjave, »skupna valuta«, s katero so govorci stopili v menjavo podob sveta (Moscovici, po: Wetherell 1996). Naloga teh podob je, da sogovornikom prikličejo skupno verzijo sveta, vzpostavijo medsebojno razumevanje. Interpretacija socialne stvarnosti torej ni le preprost opis, ampak je hkrati oblikovanje in pripovedovanje razumljivih zgodb, v katerih se nekaj smiselnega dogaja. Gre za smiselne razlage dogajanj v svetu, ki nas obdaja, na način, ki naj omogoči razumevanje.

Ko posameznik stopi v prisotnost drugih, pravi Goffman, ponavadi steče iskanje ustreznih informacij o navzočih. Postavljajo se vprašaja o družbeno-ekonomskem položaju udeležencev, o predstavah, ki jih imajo o sebi, v kakšnem odnosu so drug z drugim. Pa tudi o tem, kakšne kompetence ima posameznik, ali je vreden zaupanja in podobno. Za potrebo po teh informacijah obstaja praktičen razlog. Informacije namreč pomagajo definirati situacijo, opremijo navzoče z vednostjo, da vedo, kaj lahko pričakujejo drug od drugega. Kdor je na tak način poučen(a), bo vedel(a), kako ravnati, da pri drugem prikliče odziv, ki ga želi, in da bo v očeh ostalih videti na način, ki je zanj(o) ugoden (Goffman 1959). Pripoved je tista, ki poleg ostalih atributov situacije (obleka, gestikuliranje, okolje) določa kontekst pogovora in definira situacijo. Na eni strani je pripoved definicija

stvarnosti, ki jo želimo posredovati drugim, hkrati pa se z njo ustvarja želen vtis.

Pripoved mora zato zadovoljiti tudi poslušalca. Poslušalec bo verjel zgodbi, ki bo smiselna, povezana, ki bo imela rdečo nit oziroma »rep in glavo«. Tipičen primer take pripovedi je biografska zgodba, v kateri človek pripoveduje svojo življenjsko zgodovino. Za biografske zgodbe bi lahko trdili, da so najbolj tipizirane in konvencionalne. Po navadi upoštevajo kronologijo dogodkov, osredotočene so na teme in situacije, ki jim človek pripisuje pomembnost ali usodnost (Goffman 1981, Ule 1993). Za uživalce drog je značilno, da koncentrirajo svoje življenjske zgodbe na samo uživanje drog, časovno pomembni postanejo začetek uživanja in prehodi na druge vrste drog ali načine uživanja. Običajni življenjski dogodki, npr. šolanje, zaposlitev, rojstvo otroka, izguba stanovanja, se vzročno povezujejo z uživanjem, celo čas pred uživanjem se reinterpreterira skozi optiko uživanja. Toda tak pogled ni značilen le za uživalca samega, na podoben način o človeku, ki uživa drogo, pripovedujejo tudi ostali, ljudje iz bližine in strokovnjaki.

SKUPNI FOND VEDNOSTI

Da konverzacija sploh lahko poteka, morajo sogovorniki vzpostaviti nujni nivo sporazuma. Toda nemogoče je pričakovati, da bodo vsi posamezniki, ki se pojavijo v pogovoru, delili popolnoma enake »kolektivne predstave« (Durkheim, po: Ule 2000). Različna socialna in kulturna okolja bodo posameznike opremila z različnim »fondom vednosti« (Schütz, po: Kruse, Schwarz v: Cranach, Doise, Mugny 1992), na katerem bodo utemeljevali izjave, razlage sveta, stališča. Če torej sogovorniki želijo, da konverzacija poteka tekoče, bodo morali na eni strani poiskati skupno temo pogovora, na drugi strani pa preseči »nesporazum, ki izvira iz razlik v temeljni vednosti participantov« (Scholl v: Cranach, Doise, Mugny 1992: 38).

Prav droge so tema, o kateri v literaturi, medijih, pa tudi znanstveni in vsakdanji vednosti obstajajo trdne reprezentacije in tako določajo govor o njih. Stališča o drogah danes pretežno obvladujejo biomedicinski, vedenjski in kazensko-pravni modeli, začinjeni z moralno paniko. Zanimivo je, kako se je ravno pri vprašanju drog zabrisala meja med »preverjeno znanstveno vednostjo«

in vednostjo »človeka s ceste« (Schutz, po: Ule 2000; Markova 1992). Kot so zdravorazumske verzije glede uživanja drog rezultat povsajdene znanstvene vednosti, se zdi, da so se moralno-etični zadržki postavili pred znanstvene prijeme in določili njihov diskurz.

Zinberg (1997: 44) pove, da je eden izmed razlogov za prevlado nelogičnih in neznanstvenih opredelitev zlorabe drog prav v moči puritanskega moralizma, ki zavrača užitek in sprostitev, če sta povzročena z delovanjem učinkovin. Zato znanstvenim konceptom očita, da je na njihovo oblikovanje nemara vplivalo predvsem lastno moralno prepričanje njihovih oblikovalcev. Flaker (1999) nas opozori, da je medicinski model zasvojenosti utemeljen na romantičnem liku uživalca-džankija, ki ga je uveljavil Thomas de Quincey¹ že v obdobju romantike in še danes vztraja tako v zdravorazumskih predstavah o uživalcu heroina kot v znanstvenih opredelitvah fenomena ter se znova in znova oživlja v literarnih in filmskih delih.

Ko se pripoved opre na predstave, ki so že osvojene, na vednost, ki je »postvarela« in je tako rekoč izgubila stik z virom, pridobiva mitske razsežnosti, »spreminja se v naravo, saj kompleksne pojave in procese očisti njihove ideološke vsebine, jim podeli vtis jasnosti in jih razloži na osnovi narave in večnosti ter jih tako naredi za samoumevne.« (Barthes 1971: 284.) Če na tem mestu preskočimo klasično vprašanje prohibicije drog in nujno potrebo po znanstvenih mitih, s katerimi se utemeljuje, pa je za našo zgodbo pomembno dejstvo, da ti miti obstajajo, da se pojavljajo v vsakdanjem jeziku, da so temeljni del naših predstav in s tem tudi naših vsakdanjih pogovorov.

Prav »znanstveni miti« (Moscovici 1992) so vednost, na kateri se lahko oblikujejo in opravičujejo stereotipi o drogah in uživalcih drog. S svojo nespornostjo določajo kriterije za razlage vsakdanjih pojavov in se kot samoumevni izmuznejo dvomu. S posploševanjem, ki velja tudi za stereotipe, se ustvarjajo miselne bližnjice, v katerih se »resnico žrtvuje za približno, sprejemljivo, enostavno predstavo« (Oakes, Haslam, Turner 1999: 62). Stereotip v govoru o drogah tako dobi značaj »skupnega jezika«, ki olajša sporazumevanje, sogovorniki razumejo, o čem se govori.

Lahko bi rekli, da so droge tema, ki jo obvladujejo stereotipi. Zgodbe, ki so jih pripovedovali uživalci, so se pogosto utemeljevale na stereotipnih predstavah, na poenostavljenih verzijah, ki

krožijo v vsakdanjem govoru in se reproducirajo skozi medijske podobe:

Če droga ne bi bila dobra, je ne bi uživali. Vsak narkoman izraža željo, da bi nehal, vendar je prelen, da bi to tudi naredil. Cilj vsakega uživalca droge je biti čim bolj zadrogiran in halucinirati. Vedno najprej pride do seznanjenja z drogo, potem pride do eksperimentiranja, nato poskušanje, šele potem uživanje, zatem razvada in na samem koncu zasvojenost.

Najraje se uživa trava, vendar vsi narkomani najraje uživajo heroin, stereo (heroin + kokain), opij in speed. To je predvsem odvisno od namena, zakaj se ga boš zadel. Če boš seksual, potem boš vzel heroin, saj ti ta podaljša fazo ekstaze pred orgazmom; če boš šel na rave party, potem boš vzel ekstazi, LSD ali kokain. Širijo se napačne govornice, da če se enkrat zadaneš s kokainom, da je potem neizmerno in neopisno dober seks. To ni res, res pa je, da če konzumiraš kokain dalj časa in to redno, potem pride do neopisno norega seksa.

Čeprav bi verjeli, da bo lastna izkušnja govorca opremila z bolj kritičnim pogledom in priskrbelo možnost, da razkrinka ali vsaj popravi stereotipe, pa se izkaže, da so prav stereotipi tisti, ki »držijo zgodbo skupaj«. Pripovedovalec gradi zgodbo s pomočjo stereotipov. Medtem ko na eni strani s stereotipi polemizira (»širijo se napačne govornice«) ter tako vzpostavi napetost v zgodbi (to možnost mu daje poučenost o zadevi iz lastne izkušnje, zato *ve, da to ni res*), pa mu drugi stereotipi rabijo kot argument in na njih dokazuje svoje stališče. Očitno je medicinski model stopnjevanega razvoja odvisnosti tako razširjen, da ga povzame tudi naš sogovornik — »najprej pride do seznanjenja, potem eksperimentiranja, uživanja, razvade in zasvojenosti«, in pri tem trdi, da je *vedno* tako. Pa tudi uličnemu stereotipu »prelenih džankijev« bi lahko našli znanstveno utemeljitev, na primer v konceptu »disfunkcionalnih odvisnikov« (Kušević 1987, po: Flaker 1999), ki se predajajo omami in »zavračajo sodelovanje v svetu dela/šole« (Flaker 1992). Stereotip je torej tisti, ki daje tej zgodbi prepričljivost in dramatičnost in je hkrati bližnjica za vzpostavitev skupne teme pogovora.

METAFORA KOT SREDSTVO, KI KOMPENZIRA ODSOTNOST IZKUŠNJE

Seveda ni nujno, da pride do soglasja le na podlagi stereotipa. Kakršna koli skupna vednost bo dovljevala, da konverzacija med sogovorniki poteka tekoče. Poslušalec ali sogovornik, ki sam ni uživalec, bo lahko v pogovoru sodeloval, dokler se bo lahko opiral na vednost, ki mu je dostopna (iz literature, medijev, vsakdanjih pogovorov), in jo bo lahko delil z drugim. Ko pa bo beseda nanesla na lastno izkušnjo, se bo moral zadovoljiti z opisi, ki mu jih posreduje tisti, ki izkušnjo ima. Kdor ima izkušnjo, bo moral takrat, ko bo hotel doseči razumevanje, opisovati tako, da bo pri poslušalcu priklical znane predstave. Metafora kot pripovedno sredstvo daje to možnost:

»In kako je to, ko se zadeneš, kaj občutiš?«
 »Ja, težko bi ti opisal, tako toplo ti postane, problemi izginejo, lebdiš, vse se ti zdi enostavno, nič ti ni težko, vse bi naredil...«
 »In kaj potem, ko je konec?«
 »Ja, potem ja pa šit, glava te boli.«
 »A je kot maček?«
 »Ne, to pa ne. Tako bolj slabo se počutiš.«

Metafora je »način pripovedovanja, v katerem je ena zadeva predstavljena v smislu druge, pri čemer naj povezuje med obema omogoči nov vpogled« (Kopp 1971, po: Marlatt, Fromme 1988). Tudi naši sogovorniki so si v pripovedih pomagali s primerjavami:

Dober filing je, kar nekaj sanjaš, čisto te odpelje.
 Fleš je ful dober občutek, se sploh ne da povedati. Fleš te tako naspidira v glavo, postane ti vroče na začetku, to so začetki, potem čez nekaj časa tudi fleš ni isti, kot je bil. Na začetku, ko se zadaneš, te ful ena vročina nabije in čisto zašvicaš, se spotiš sto na uro, potem te pa kar naenkrat malo zebe, ampak to ti vse paše, to je tebi vse fino, čeprav se sliši grdo, ampak ti je mega filing, potem spet zašvicaš. Fleš v glavi dela, brni noter, samo ne znam povedat, kakšni filingi so.
 Saj če je to tko, k' da film gledaš, je čist v redu, pol se smeješ.

Z metaforo se lahko sporočilo, o katerem poslušalec nima mnenja ali ga ne pozna, ki je nemara preveč zapleteno ali do njega čuti odpor, predstavi

na posreden in bolj prefinjen način. Nenazadnje so metafore ponavadi tudi zanimivejše od pustih opisov in s tem v zgodbo vnašajo pripovedni potencial. Omogočajo zadržanje poslušalčeve pozornosti in zbujejo domišljijo (Marlatt, Fromme, v: Peele 1988).

Metafore kot močno retorično sredstvo pri poslušalcu priključijo znano vsebino in religije dajejo govoru o drogah močno mitološko ozadje, na katerem je mogoče graditi primerjavo. Ena od pripovedovalk je primerjala uživanje drog s hudičevim delom:

Jaz ti rečem, da za tem stoji hudič. Hudič ti ponudi heroin, zato da te potem lahko zaslužni in postane tvoj gospodar. Džankiji so obsedeni s hudičem. Tudi odvajanje je podobno eksorcizmu, izganjanju hudiča. Takrat sanjaš grozne prikazni, ki te strašijo, prava mora. Odvajanja, tega ne prenese vsak.

Zinberg (1992: 45) je opazil, da se v opisih doživetij uživancev pogosto pojavijo primerjave z nebesi in peklom, vendar meni, da se poskus, opisati v teh izrazih, ne zgodi zato, ker bi zares tako čutili, temveč zato, ker drugače sogovorniku, ki ne uporablja droge, niso sposobni pojasniti zapletenega odnosa do svoje dragocene droge.

Še več, z neuživalci se sploh ni mogoče »normalno« pogovarjati, tako vsaj meni eden od uživancev:

Med »normalnimi« ljudmi se počutiš nelagodno, ni skupnega jezika. Nočeš se soočiti s tem, da ti težijo, da si zadet. Pogovor z »normalnimi« ljudmi je le v primeru, če si totalno nabutan – takrat ti je vseeno, s kom si. Glasba nima veze, saj je v ospredju filing.

Če hoče pripovedovalec ustvariti zanimivo in prepričljivo pripoved, potem je posredovanje lastne izkušnje problem, vendar hkrati daje tudi priložnost za večjo svobodo izražanja:

A vesta, kaj pomeni »hors«? A vama povem? Meni je en tip povedal. Hors pomeni, da če si na heroinu, da si tak kot konj, zato ker ne vidiš ne levo ne desno, ampak samo naprej. Samo čakaš, da dobiš špon, ko ga dobiš, že čakaš drug špon. Sploh ne živiš. Men sta dve let tko minile, kot da jih ne bi bilo. Jaz bi to rabila, da b mi dal en to, kar sem izgubila.

Šele metafora, ki se uporabi pri opisu izkušnje, omogoča sporazumevanje med sogovorniki z različnim socialnim in kulturnim ozadjem in vednostjo.

Medtem ko se pripovedovalec trudi, da bi poslušalcu razlagal na razumljiv način, pa pripoved o izkušnji sproži še en proces. Če imata sogovornika, dokler govorita o »načelnih«, včasih tudi neosebni zadevah, še možnost enakopravno sodelovati v pogovoru, pa prav pripoved o lastnih izkušnjah vzpostavi razliko med njima. Odsotnost poslušalčeve lastne izkušnje povzroči njegovo nemoč, da bi še naprej enakovredno sodeloval v deljenju mnenj. Neizkušen poslušalec mora zgodbi verjeti. Lahko sicer izrazi dvom, toda ne bo ga mogel prepričljivo dokazati in zavrniti trditve pripovedovalca. Lastna izkušnja nastopi kot absolutni argument resnice. Dejstvo, da kdo uživa drogo, kdo drug pa ne, naenkrat postane pomembno. Tudi uživalca v tem pogovoru je poudarila pomembnost in prednost lastne izkušnje:

K: Navadn folk to čist drgač razume... To vi iz knjig preberete, da imamo ne vem kakšne probleme... Al pa k'r ne vem, nismo mel dnarja, pa da so neki nerešeni problemi v družini pa to... A veš? ... Veš, ni tega.

A: Ne to ni res.

K: To je firb'c.

A: Maš bogataše, reveže, srednji sloj.

K: Mi mamo recimo ful dnarja doma, on nima nič dnarja, pa sva oba džankija.

In kakor je pripoved razmejila vloge sogovornikov na tiste z izkušnjo in tiste brez nje, torej na tiste, ki se na stvar spoznajo, in tiste, ki se ne, tako je tudi prepričevala, da se govorec na zadevo spozna:

Ko sem bil na detoksikaciji, sem mlajšim zdravnikom od sebe razlagal učinke in posledice drog. Tako kot tebi sedajle. Vem, da ne moreš nič vedeti o tem, če nisi nikdar poskusila.

Ko posameznik prevzame vlogo pripovedovalca, od poslušalca implicitno zahteva, da ga vzame resno, da ga vzame zares (Goffman 1959). Zgodba, ki jo bo pripovedoval, mu mora zato omogočati, da se dokaže v vlogi kredibilnega pripovedovalca, in ravno lastna izkušnja mu daje verodostojnost. Prisotnost lastne izkušnje pred-

postavlja, da obstaja lastna vednost, da je govorec o stvari poučen in da se je na pripoved zanesti. Zato je vtis, ki so ga pripovedovalci z zgodbami morali ustvariti, vtis poznavalca:

Dilerji so stalni in niso, ko gre eden v zapor, se pojavijo drugi. Obstajajo pa tudi prehodni dilerji. Dilerski odnos je pozitiven, dokler mu nisi nič dolžan, če pa si komu dolžan, te terjajo, pretepejo..., srečo imaš le, če si deklica, saj lahko puf poravnas s seksom.

Mreža dilerjev v Jaršah je predvsem tistih dilerjev, ki prodajajo po 0,5 g do 1 g droge. Ta mora kupiti od tistega, ki prodaja po 10 g, ta zopet od tistega, ki prodaja po 1,5 kg in ta zopet od tistega, ki prodaja še večje količine. Za zadnje se nikoli ne ve, lahko da so poleg nas, pa mi ne vemo za njih.

Dokaz, da je kdo poučen o zadevi, je tudi uporaba posebnega jezika, žargona:

Ja, bila je smrtna doza, ki je pri začetniku intravenozno 0,8-0,9 šuta. Šut je 0,2 grama in stane 2.000 SIT. Šut je v bistvu en odmerek, v slengu. Šut ali riga, to je isto. Riga je nastala iz črtice, riga je tudi črtica, ki jo posnifaš. Če rečeš pri iniciranju riga, je to en šut, če pa rečeš pri snifanju, je to pač ena črtica: eno ful ogromno rigo sem potegnil, recimo.

Pripovedi so včasih imele skoraj značaj strokovnega diskurza in v njih se je odražala posebna ekspertna vednost uživalcev:

Infekcij je zelo veliko predvsem na mestih ubodov, če ne zadaneš žile, se naredi buča, ta izgine v parih mesecih. Glede infekcij s HIV-om ali z virusom hepatitisa je pač tako, kot je, nihče se s tem ne ukvarja in obremenjuje. Poznam dva, ki imata aids, eden bo kmalu umrl, drugi pa je šele v začetni fazi.

Zdi se, da se šele skoz posebno vednost, ki so jo sogovorniki pripravljene pripeljati v pripoved, pokažejo razlike v pripadnosti tistim z izkušnjo ali tistim brez.

Kako pa ljudje pridejo do vednosti o drogah? Kako se začetniki spoznajo s subkulturo uživanja, z vrstami drog, z načini uživanja? Kako se je o tem sploh mogoče poučiti?

PRIPOVED V FUNKCIJI DISTRIBUCIJE VEDNOSTI

Vednosti o uživanju drog ni mogoče pridobiti s študijem literature, o uživanju drog se je treba poučiti skoz lastno izkušnjo, tako, da se opremo na vednost, ki so jo tisti z izkušnjo pripravljene deliti. Zato ima na sceni uživanja drog funkcijo prenašanja te vednosti pogovorni jezik. Podobnost bi lahko našli z »ustnim izročilom« in dediščino kultur, ki svojega vednosti niso zapisovale.

Pri temu, ko se fiksaš, moraš toliko enim malenkosti vedeti, pa paziti. Od začetka jih niti toliko ne veš, šele potem, ko nekaj časa to delaš, vidiš, kaj bi se ti lahko zgodilo. Vsakič sproti, ko se pičiš, reskiraš.

DOSTOPNOST VEDNOSTI

Prostor za vednost je v zgodbah in pripovedovanju je način, ki omogoča učenje. V pripovedovanju in poslušanju zgodb se odvije neposredno srečanje. Za novince, ki vstopi na sceno, je bistveno, da stopi v kontakt z nosilci posebnega vednosti. Toda to ni enostavno. Kontakt mora biti osebni. Sogovornica je ugotavljala:

Ne moreš začet, če ne poznaš enga, ki uživa drogo.

Uživanje drog se odvija na prepovedan način in nabava drog poteka na kriminalnem trgu, zato je tudi vednost, povezana z uživanjem, povezana tudi z iskanjem referenčnih virov, ki niso javno dostopni. Trg z drogo ne deluje kot klasična trgovina, droge začetnikom ne ponujajo tujci in dilerji, temveč jo dobijo prek prijateljev. Pri nabavi drog je bistvena vrstniška mreža (Dekleva 1999: 87). Kar sama se vsiljuje ugotovitev, da tudi za dostopnost vednosti veljajo enaka pravila kot za dostopnost drog. Da sta oba procesa med seboj povezana, ugotavljajo naši sogovorniki:

Z nekim sodelavcem sma odšla na neko žurko, tam sem ga prvič kupil. Iz firbca. Hotel sem vedeti, kakšen je filing. Sodelavec mi je branil, ampak ni se me dalo prepričati. En fant mi je pokazal, kako se snifa. Vzel sem pol grama.

Vlogo »učiteljev« največkrat prevzamejo vrst-

niki. Ljudje, ki so že dolgo na sceni, se navadno ne družijo z začetniki:

Z mlajšimi od naju se sploh na druživa. S takimi nočeva nič imeti, da bi potem nama kdo očital, da imava opravka z mladoletnimi, že tako me lahko zaprejo zaradi droge. Pa saj je v končni fazi vseeno, potem bi saj stanovanje dobil, take center podpira. Zaporniku in enemu pijancu da takoj stanovanje, takim je treba pomagati, a nama...?

Prek nabave in uživanja se večja krog ljudi, ki so povezani z uživanjem, in s tem tudi spretnost in vednost uživalca. Pozneje že sam veš, do koga moraš:

Imaš prijatla pa ti zrihta, spoznaš dilerja, ko začneš, pa si v družbi, ki imajo, pa probaš, pa spet drugič in pol ti rihtajo, pol pa tudi sam rihtaš, ko veš, do koga morš iti.

Če je mogoče dobiti vednost o uživanju drog le s posredovanjem vrstniške mreže in če človek ne pozna scene, bo ne le težko nabavil drogo, ampak bo potem, ko bo do droge le prišel, moral tudi popolnoma zaupati »drugim«, da ga bodo primerno poučili. Tveganju torej ni izpostavljen zaradi same posesti droge, temveč, ker ne ve, kako naj jo uporabi. Začetnik mora slepo verjeti, zaupati. Navsezadnje se nima kje drugje poučiti. Podobno kot fant, ki je po mesecu dni uživanja verjel, da njegov diler prodaja najboljšo robo le njemu:

Je škoda. Sam ne misl', da nouš nikol probu. Jest sm tud tko reku, pa sm zdej na igli. Kva sme že uprašu? Aja. Ja, enga dilerja mam. Sam to ti pa nam povedu, kje dobim, ker bo sigurn pr' vas na faksu kdo zvedu, kje dobim, pa bo pol še kdo drug hotu pr' mojmu dilerju kupvat. On sam men daje, pa nobenmu drugmu. On ma najboljšo robo. Sam on ni diler. To vem. Redko je diler tud odvisnik. Jest še ne poznam tko dobr' te scene.

Ker začetnik »še ne pozna tko dobr te scene«, išče nove informacije in izkušnje, išče ljudi, ki mu bodo pripravljene pojasniti. Spoznati se mora z vsemi razsežnostmi subkulture uživanja.

DEFINIRANJE FENOMENA

Zdi se, da z izkušnjo uživanja drog steče intenziven proces učenja. Spoznati je treba vrste drog, načine in tehnike uživanja, sistem nabave drog, osvojiti žargon, se naučiti prepoznavati »filinge« in poimenovati občutja in stanja. Šele ko posameznik osvoji definicije in interpretacije ter se nauči izkušnjo poimenovati, jo lahko deli z ostalimi. To velja za vse fenomene, povezane z uživanjem drog, kot so fleš, kriza, navleči se, spustiti se. Prav glede krize (Flaker 1999) obstajata dva precej nasprotujoča si pogleda. Prvi je, da je kriza dramatična izkušnja, da jo spremljajo neznosne bolečine, da je mogoče celo umreti, medtem ko drugi trdijo, da kriza v resnici ni hujša stvar kot navadna gripa. Slednji trdijo, da se občutja krize dejansko mistificira in potvarja. Flaker se zato vpraša, ali ne vpliva na pojmovanje in doživljanje krize prav govor o njej, in meni, da ima kriza kot pojem džankijevske scene nedvomno mitološke razsežnosti (1999: 222).

Ko sem imel prvo krizo, sploh nisem vedel, kaj mi je. Bruhal sem, imel drisko, vročino, treslo me je, slabo mi je bilo in nisem vedel, kaj naj storim. Na kraj pameti mi ni prišlo, da bi to lahko bila kriza, saj psihično sploh nisem bil odvisen (denarja je bilo takrat še zadosti), zato sem šel k zdravniku in dobil 14 dni dopusta.

Pogosto se zgodi, da se uživalec zave simptomov »krize« šele, ko ga drugi uživalci naučijo prepoznavati znake in ko jo postavijo v kontekst drog:

Na začetku je snifala in kadila. Da se je navlekla, je potrebovala tri mesece. Pravi, da pri drugih to traja tri tedne, da ona sploh ni vedela, da kriza obstaja. Ko je slišala, kako je s tem, jo je imela čez tri dni. (»To je psiha.«)

Crawford in sodelavci (cit. po: Flaker 1999: 220) so ugotovili, da je z nadaljnjo kariero uživalca povezana tudi interpretacija prve izkušnje.

Po njuhanju mi je postalo slabo, bruhal sem, bilo je grozno. Kolegi so me tolažili s tem, da so mi povedali, da je to čisto normalno za prvič, probati moraš večkrat in potem je to užitek. Držal sem se njihovega pravila in po

letu in pol sem postal popolnoma zasvojen s heroinom.

Kot o prvi izkušnji govori ta fant, na doživljajne droge vplivajo informacije o tem, kaj lahko pričakujemo. Kako pomembna je moč socialnega učenja, ugotavlja v svoji raziskavi tudi Zinberg (1991: 262). Iz intervjujev izve, da so v obdobju revolucije uživanja psihadeličnih drog v šestdesetih, ko so pojav spremljala tudi močna negativna sporočila in predstave učinkovanja droge v medijih, v pomanjkanju kakršne koli realistične razlage tisti, ki so od učinka LSD pričakovali bodisi nebesa bodisi pekel, učinek droge tudi dejansko tako ekstremno doživljali. Ko pa se je pozneje v sedemdesetih interes uživalec usmeril predvsem v doživljanje barv, glasbe, vtise, so uživalci pogosto pospremili delovanje droge z reakcijami kot: »A tako torej zgleda psihadelična barva!«

Govor o drogah obvladuje dramatizacija pojava, kar napravi izkušnjo še bolj fascinantno, še bolj poudari izjemnost uživalca in doživetje take izkušnje predvsem dokazuje pripadnost. Stephens (po: Flaker 1999) omenja, da je petina zasvojenih uživalec srečnih, da so se končno »navlekli«, saj zdaj pripadajo klanu. Zato pri vzdrževanju mita o nevarnosti, izjemnosti uživanja drog sodelujejo tudi uživalci sami, saj se le tako ohranja meja med navadnim in posebnim. Predstavo o prestopanju človeških mej potrjuje temna, »suženjska« predstava o uživanju drog, ki govori o suženjstvu, nebrzdanih strasteh, propadanju, izključevanju.

To je najhujša stvar v življenju, ki se mi je zgodila, in najboljše je, da jo sploh nikdar ne probaš! Tega ne bi privoščil niti najhujšemu sovražniku. To se sploh ne da opisati.

Ko sem bil na igli že skoraj pol leta, sem v tem času tudi shujšal. Hotel sem na vsak način ven iz tega, ko je bilo začetno odvajanje, sem trpel satanske muke, to je bilo grozno. Že ko si nisem vzel zopet odmerka, so se pojavile grozne bolečine, čudno bitje srca, kar treslo me je – krči, moker sem bil.

Podobno učinkujejo tudi romantične predstave, da je uživanje drog upor proti družbi, iskanje nove, višje izkušnje, idealov. »Uživanje drog je ritualen upor, je način nepodrejanja disciplinskim obrazcem normalizacije družbe, je bivanje v svetu s svojimi pravili, kraji, jezikom, na meji, v tveganju

in izzivanju» (Flaker 1992). Interpretacije pojavov zato ne rabijo le kot obrazec percepcije, ampak tudi pri potrjevanju in vzdrževanju ideologije izjemnosti uživanja. Pri vzdrževanju mita izjemnosti se tako prepletajo pripovedi o božanskih učinkih in pripovedi o peklenskih mukah. Oboje je predvsem šokantno in presenetljivo:

Veliko jih pekla drog ni preživelo. Zdi se mi, da zadnje čase narkomani kar umirajo. V tem letu sta se z zlatim šusom poslovila dva moja znanca, eden nekaj časa celo moj dober kolega. Dostim pa ni manjkalo veliko.

Opis fenomenov uživanja ima funkcijo razmejevanja subkulture uživalcev od ostalih skupin, hkrati pa ima tudi funkcijo razločevanja med samimi subkulturami uživalcev. Ko se posameznik seznanja z uživanjem drog, bo stik z določeno subkulturo uživalcev vplival na to, kakšne informacije o uživanju bo prejel. Zinberg v študiji, v kateri opisuje kulture rednih uživalcev, poudari naslednje pogoje, ki so nujni pri vstopanju na sceno uživanja (po: Faker 1999: 218): »dostop do mreže izkušenih uživalcev, ki imajo dovolj vednosti [...], da lahko novincu posredujejo navsote, [...] jih seznanijo s pravili, rituali, s katerimi naj se regulira učinke uživanja, zmanjšuje tveganje in [...] zadrži vsakdanje odnose in dolžnosti.« Zinbergova študija pokaže, da so posamezniki razvili kontrolirano uživanje drog, če so bili seznanjeni s strategijami, ki so omogočale tako uživanje. Posameznik bo razvil take stile uživanja, o kakršnih se bo uspel poučiti, kar bo vplivalo tudi na potek kariere uživalca. Lahko rečemo, da je dostopna (praktična) vednost o drogah tisto, kar vzpostavi razlikovanje med samimi skupinami uživalcev.

PRAKTIČNA VEDNOST

Definicije so močno reprezentativno sredstvo znotraj posamezne kulture in hkrati močna homogenizirajoča sila družbene skupine, ki si jih deli (Moscovici, po: Wetherell 1996). Posebno mesto pa v kulturi uživanja drog pripada praktični vednosti. Pri vednosti o drogah je vedno v ospredju izkustveno in empirično. Kot se mora vsak uživalec, če hoče v svojem socialnem okolju preživeti, nujno poučiti o pravilih, normah subkulture uživalcev in pri tem upoštevati tudi konvencional-

ni kod sporazumevanja in pravil dominantne kulture neuživalcev (kar je na primer pomembno pri taktikah prikrivanja stigme), pa mora osvojiti še povsem praktične in tehnične vednosti. Naučiti se mora natančnih postopkov uživanja drog, npr. apliciranja heroina v žilo. Pripovedovalec je poslušalca poučil takole:

Recimo, maš žlico in daš heroin gor, pa mal citronke, saj to se navadiš, kolk jo moraš dat, da te ne ubije, k jo daš v žilo. Pol daš pa vodo, kokr pač, odvisno, kakšno količino imaš heroina, pol pa kuriš... pa dodajaš vodo, pa citronko. Pol, ko se pa skuri, daš pa vatko od cigareta noter, pa čez tisto potegneš... To je pa res vse. Če pa ne potegneš čez filter, pa mrzlico dobiš, tist je pa hudo.

Naučiti se mora tudi načinov, kako zmanjševati tveganje in se izmotati iz zagat, na primer, poznati mora postopek ravnanja v primeru overdovza. Pri tem, ali se bo kdo ustrezno poučil in bo deležen pravih informacij, je ključnega pomena doslednost in dodelanost pripovedi ter ekspertna vednost, ki jo pos(r)eduje pripovedovalec:

Eni pravijo, da ufuraš sol v žilo. Sol daš na žlico, daš malo vode, potem to premešaš, da se stopi, potem pa v gan in ufuraš. Zdravnik mi je reku, da to n'č ne pomaga, ampak jest s'm to že vidu. Ampak običajno je tok, da če se skupej pribiva več folka in da kdo pade skup, pol je ful panika in vsi spizdijo stran. Če takrat pokličeš rešilca, ne smeš nikol rečt, da je en overdovziral, ampak, da je nekdo padu po tleh in da ne diha več. Pol bojo takoj prletel, drugač pa bojo ful zamudil in bo un že gagnu. Če model res ni ful čist plav, da je tolk zadet, da vidiš, da še funkcionira, potem pa ga pel'eš v'n, ga mal klofneš, ga mal držiš in ga šetaš in mu kej govoriš. Pa gre skoz, al pa tut ne. Če ne, potem pokličeš dohtarja. Oni imajo ene ampule, ki ti nevtralizirajo drogo. To bi mogle talat. Sm slišov, da so jih talal nekeje v Koprju. To je v redu zadeva, če maš to, ne boš umru. - Kaj pa adrenalinske inekcije? Teh pa tle ni.

Vednost in potrebne informacije so torej nakopičene v zgodbicah, ki si jih vsakodnevno pripovedujejo na sceni. Pogovor teče o kvaliteti in vrstah droge, o nabavi, načinih uživanja,

učinkih. Če so referenčni vir vednosti in informacij začetnikom skupine posamezniki, ki že uživajo drogo, pa morajo tudi tisti, ki so na sceni že dalj časa, skrbeti, da vzdržujejo vsaj minimum kontaktov z ostalimi uživalci. Neprestano življenje v ilegali zahteva, da posameznik razvije tesne odnose z ostalimi uživalci:

Če bi lahko govorili, da so narkomani prijatelji, potem sem imel prijatelje med njimi. To pravzaprav ni prijateljstvo v pravem pomenu besede. Gre za neko navezanost oziroma povezanost v stiski, ampak to je zame bolj neka kolegialnost pri zbiranju denarja, iskanju dilerjev, iskanju primerne prostora in samem zadevanju. Druži jih samo droga.

Povsem praktični razlogi narekujejo, da uživalci drog razvijejo pravicatno informacijsko omrežje. Vsakdanji pogovori uživalcev imajo zato naravo prenašanja informacij, medsebojnega obveščanja:

... če pa gredo v družbo, gredo tja, kjer so džankiji sprejeti..., torej med džankije, in imajo svoje debate o dovpju, o zadetosti, o denarju, o pribijanju... Kurbice imajo svoje debate o svojih »strankah«.

Kako pomemben je neprestan stik s sceno, pove dekle:

Vsak večer gresta ven, v svojo standardno družbo, ki se večinoma dobiva na vedno istih mestih.

Na sceni se dobro poznajo, veliko pomenijo veze in sloves, ki ga imaš. Zavedaš se, da si zaradi svoje odvisnosti v dreku, zato je veliko sanjarjenja o tem, kako bodo z drogiranjem prenehali in kaj vse bodo potem lahko delali. Ko so zadeti, veliko bluzijo in nakladajo, prijatelji so drug do drugega in si ne težijo. Kadar pa je kdo v krizi, postanejo med seboj agresivni, veliko je laganja in prikrivanja, predvsem okrog droge. Povemo si tudi o težavah, ki jih imamo, vendar ne v smislu pogovora, saj se med seboj slabo poslušamo.

Če pogledamo vsebino pogovorov na sceni, lahko ugotovimo, da se skoznje pokaže dvojnost, ki jo vzpostavi in pogojuje sodelovanje na ilegalnem trgu nabave droge. Na eni strani se izkaže

popolna individualnost akterjev (»veliko je laganja in prikrivanja«), hkrati pa se sproži tudi nujna solidarnost med njimi (»prijatelji so drug do drugega«). To dvojnost odnosov je dobro povzel eden od sogovornikov:

Poznamo se. Moramo se, saj nikdar ne veš, kdaj boš bolan in boš rabil pomoč. Dobro je, da poznaš ljudi, da veš, kam in na koga se lahko obrneš. Hkrati smo povezani med seboj in smo sami zase.

Povezanost z ostalimi je pri izmenjavi vednosti ključnega pomena. Kako pomembna je dostopnost informacij, pove pripoved naslednje sogovornice. Zaradi informiranosti o nevarnostih okužb se je sčasoma spremenil način uživanja. Na spreminjanje vedenja uživalcev je vplivala obveščanost o nekem pojavu. Toda za to, da so se vzorci vedenja tudi zares spremenili, ni bil potreben le določen čas, ampak tudi razvoj ustreznih storitev, ki so podprle prizadevanja uživalcev, da bi varneje uživali:

Mi smo menjavali igle na veliko, ampak to takrat na začetku, preden je prišel ven hepatitis. Za AIDS se še nismo tako bali, ker si nismo mislili, da bi ga lahko imeli v Sloveniji. Ko pa je hepatitis prišel ven, sem se pa malo ustrašila. Potem sem pa rekla mojemu fantu, da je dost, da se bova šla testirati, če imava hepatitis. V primeru, da sva negativna, bova od sedaj naprej kupovala gane vsak dan, ker hepatitis dobiš tudi od umazane igle. To je bilo vse bolj na mojo pobudo, ker če se že uničujem s horsom, ne bi rada še kakšne bolezni fasala. Potem sem začela hoditi na Metelkovo na metadon in sem kupila tudi gane. Meni se ni dalo na Stigmo hoditi in menjati igle. Moji prijatelji so večinoma tudi potem gane menjali in velikokrat so prišli k meni, da sem jim dala enega rabljenega. Pri meni je trajalo malo več kot eno leto, da sem začela uporabljati svoje in sveže gane. Od mojih kolegov hepatitisa nima nobeden, pa tudi AIDS-a ne, ampak nikoli ne veš.

PREPOVED VEDNOSTI

V ilegali se odvija obsežno in intenzivno »znanstveno in raziskovalno delo«, ki se nabira v

ustnem izročilu in po subkulturnih pravilih uživalcev. Če obstoječo vednost o drogah postavimo analogno z vednostjo, ki jo producira znanost, potem lahko ugotovimo, da tudi za prvo velja delitev na ezoterično in eksoterično vednost, to je delitev na posebno in javno vednost. Po Moscoviciju za znanstveno vednost velja, da jo lahko mislijo le tisti, ki so za to usposobljeni, in da jo lahko razume le peščica ljudi. Vednost je povezana s privilegiji, z ugledom, vrednostjo zaupanja, s sposobnostjo produciranja novih idej oziroma nadarjenostjo. Za znanstveno vednost velja, da je edini pravi način razmišljanja in edini pravi način vednosti. Z drugimi besedami, vse, kar ima opraviti z znanostjo, je obdano z avro svetosti, ker ni neposredno dostopno, kot so običajne vsakodnevne izkušnje (Moscovici 1992).

Čeprav se zdi, da ima vednost o drogah lastnost vsakdanje, javne vednosti, pa jo prav prohibicija umesti na posebno mesto in s tem pogojuje delitev na dovoljeno in prepovedano vednost. Zdi se tudi, da lahko prične uživati droge vsakdo, ki se za to odloči, a izkaže se, da je vednost o uživanju drog dostopna šele, ko se razvije zaupen odnos z njenimi nosilci. Torej se vednosti deli tudi znotraj vednosti o drogah, kjer nosilci »prave« vednosti, izkušeni, skrbijo, da bo vednost prišla v »prave roke« in da bo ostala zavarovana. Vednosti mora biti zavarovana bodisi zaradi povsem trivialnih osebnih interesov (zaščita virov, »nihče drug ne bo nabavljal pri mojem dilerju«, tudi zaščita pred stigmatom) bodisi zaradi ohranjanja že omenjenega romantičnega mita o uživanju drog, saj mora vzdrževati mejo med ezoteričnim in navadnim, med izjemnim in vsakdanjim.

Če vztrajamo pri primerjavi, nam Moscovici (*ibid.*) na modelu znanstvene vednosti pokaže, da ta razmejitev stoji na »prepovedi vednosti«. Prepovedan je dostop do vsega, kar je vzpostavljeno kot vednost in je ločeno od ostalega, s predpostavko, da ostane nejasna in zamegljena vulgarnemu razumevanju. Izraz tega je močno razširjeno prepričanje, da ni vsakdo zmožen osvojiti znanstvenih dejstev in da so ta dejstva rezervirane za tiste, ki so bili deležni posebnega učenja in so se usposobili za njihovo dešifriranje.

In če je znanstvena vednost vsaj deklarativno zavezana skrbi za razvoj in dobrobit človeštva, se prav v tem skriva pravica do njene prepovedi (da ne bi prišlo v roke nepoklicanim). »Filozofije in religije so nekoč prepovedi vračunale v prepričanje, da ni le nevarno, temveč določenih

informacij, izjav, formul, metod zaradi njihove narave tudi ni mogoče razkriti. Ni priporočljivo ali celo prepovedano je to vednost (informacije, formule, metode, izjave) sporočati širši javnosti« (*ibid.*). Ta kvazi prohibicija je globoko zakoreninjena tudi v vednost o drogah. Uradna politika do drog omejuje dostop do vednosti o drogah, oziroma, za svoje potrebe dovoli le širjenje informacij, ki prikazujejo negativne posledice uživanja drog. Vsa preventiva temelji na opozorilih o škodljivih učinkih drog, medtem ko se druge plati ne sme izdati. Tudi užitek je treba označiti kot sporen, ne-pravi. Zatrjujejo, da *ne more* vsakdo vedeti, in tudi to verjamejo, da *ne sme* vsakdo vedeti, ker si lahko škoduje ali ker lahko škoduje drugim. Ves čas gre torej za etične dileme.

Vprašanje neenake dostopnosti vednosti se odpira tudi skozi koncept družbene moči posameznikov in skupin. Glede na to, da socialne reprezentacije predstavljajo lastno komunikacijsko »valuto« različnim družbenim skupinam in da se skozi vzpostavljajo razlike med skupinami, je distribucija in dostopnost vednosti ključni moment, ki vpliva na ohranjanje razlikovanja skupin, pa tudi njihovega položaja v družbeni strukturi.

Kot pravi Diane Watson (po: Wetherell 1996: 312), je moč odvisna od dostopa do virov in od enakopravnosti oz. neenakopravnosti pri razdeljevanju teh virov. Moč temelji na ideologijah in kolektivnih konstrukcijah, na mrežah verovanj, na domnevah in idejah ljudi o njihovem prostoru in položaju v svetu. Ideologije so mreže diskurzov in praks, ki opravičujejo dejanja tistih z močjo in skozi katere je njihovo delovanje predstavljeno kot popolnoma razumno, primerno, naravno, nedvomno in neprašljivo. Moč torej po eni strani vpliva na produkcijo socialnih reprezentacij in s tem javne vednosti, na drugi pa se prav skozi socialne reprezentacije sveta ohranjajo razmerja moči.

Pri uživanju drog ima prepoved dve smeri. Po eni strani jo s prepovedjo uživanja drog zahteva dominantna kultura, po drugi pa jo vzdržuje subkultura uživalcev proti neuživalcem: »vsi se delamo, da ne vemo in ne smemo vedeti«.

Uživanje drog je v skupnosti poznano. Ljudje tudi vedo, kdo uživalci so, vendar se jih izogibajo in jih ignorirajo.

Uživalci se poznajo med sabo. Ločeni so po skupinah glede na snov, ki jo uživajo, npr. tisti, ki kadijo travo, se družijo skupaj, tisti, ki jemljejo heroin, skupaj.

Ljudje po videzu ne prepoznajo uživalcev oz. nočejo jih videti.

Ljudje o tem ne želijo nič vedeti, saj menijo, da se to njih ne tiče. Večina od njih se o tem sploh ne bi pogovarjala, »kaj šele z narkomanom«, če pa se pogovarjajo, so to le čenče sosedov, ki se držijo načela: »dokler se ne tiče mene, me to nič ne briga«. Enostavno si zastikajo oči.

Indiferenten odnos je natanko tisti odnos, ki ga zahteva prevladujoča ideologija. Neangažiran posameznik, ki ni ne za ne proti. S tem vzpostavimo publiko, ki ustvarja lastno mnenje tako, da sledi dominantnemu prohibicionističnemu diskurzu, tistemu, ki je edini javno dostopen.

Kako torej deluje na vednost o drogah kršitev ali neupoštevanje prepovedi vedeti? Samo uživanje drog ni mogoče brez te kršitve. Novinec se hoče naučiti. Ko se zgodi premik onstran dovoljene informacije, se ustvari javna, eksoterična vednost. Toda izkaže se, da kršitev prepovedi vednosti o uživanju drog kršitve ne izpelje v celoti. Ni dovolj, da kdo uživa drogo, da bi vednost postala javno dostopna. Delitev na ezoterično in eksoterično je ostala. Kljub temu, da je vednost prešla mejo in postala »vsakdanja vednost uživalcev«, je še vedno zadržala ezoteričnost nasproti kulturi neúživalcev. Za »druge« je še vedno skrivnost. Pogovor o drogah je zato vedno obdan s tančico skrivnostnosti in zarotništva.

Ali je tvoj diler domačin, ali prihaja iz obale? Sej to ni sploh važno. (Postala je živčna in začela je pogledovati po lokalu, kot da bi opazovala, da jo kdo opazuje. Prijatelj naju je čudno pogledal ter nama namignil, naj o tem ne sprašujeva. Njen prijatelj naju je pogledal, če sva končali, pritrdili sva in dodali: če bi rada še kaj dodala, naj pove sama. Rekla je, da ne in da upa, da sva fer in da tega ne bova razbohnali, ker se lahko tudi z njo kaj slabega zgodi, kot se je zgodilo fantu v Postojni.)

IZGUBLJENA VEDNOST

Vednost, ki se je nabrala v subkulturah uživalcev, ni le vednost o učinkovanju substanc, ampak tudi vednost o vedenju in ravnanju v določenem socialnem in kulturnem okolju. Prepoved uživanja drog od posameznika zahteva, da se javno –

bodisi v vsakdanjem pogovoru bodisi v znanstvenem govoru – odloči in izreče proti drogam. V takih razmerah ni mogoče nepristransko govoriti o drogah in določene informacije morajo ostati zamolčane, zadržane ali celo izkrivljene. Na tak način nastane polarizacija mnenj in vsakdo, ki le omeni drugačno stališče ali izkušnjo, je avtomatično nasprotnik. Vmesne pozicije niso priznane. Ker je dovoljena le ena plat, je prepovedana tudi možnost, da bi tisto posebno vednost, rituale, pravila in norme, ki so jih razvile subkulture uživalcev in so se nabrali v njihovih skupinah, sploh lahko prepoznali in priznali.

Vemo, da so v primeru naravnih drog (npr. peyotl pri ameriških Indijancih) nekatere kulture poskrbele, da se njeni člani skoz socialno učenje seznanijo o pravilih in ritualih uživanja. Zahodna kultura (Zinberg 1991) posameznikom omogoči učenje o pitju alkohola. Mladi se lahko formalno in neformalno skoz film, tisk, opazovanje vedenja v družini in pri prijateljih poučijo o pripravi in učinkih alkohola, o situacijah ali priložnostih, v katerih je pitje dovoljeno, in jasno se ve, kdaj je uživanje prestopilo mejo, ki je za to kulturno okolje sprejemljivo. Družba razvije mehanizme, ki omogočajo nadzorovano uživanje. V primeru uživanja drog pa je metoda naravne socialne kontrole izgubljena. Nekdo, ki prvič dobi v roke drogo, je nenadoma soočen s substanco, ki je ne razume, za katero rituali, sankcije in druga kontrola niso razviti ali razširjeni (Zinberg 1991). Taktike obvladovanja in kontroliranega uživanja drog, ki so jih razvile subkulture uživalcev, širši kulturi ne koristijo, saj ji ne smejo biti posredovane. Ljudem je onemogočeno, da bi razvili in širili sankcije in rituale, ki bi določali razumen nadzor nad uporabo drog, ter se tako izognili negativnim posledicam uživanja drog. V takih razmerah je težko razlikovati med uporabo in zlorabo drog.

Seveda ni mogoče pričakovati, da bi lahko katera koli kultura do podrobnosti nadzorovala uporabo katere koli droge. Tudi obstoj pravil in norm ne jamči, da bodo posamezniki vedno ravnali razumno in odgovorno. Obstoj družbenih sankcij ali ritualov še ne pomeni nujno, da bodo tudi učinkoviti, niti ne pomeni, da so vse sankcije in rituali mišljeni kot mehanizmi kontrole (Zinberg 1991: 258). Toda če onemogočimo tudi tisto vednost, ki lahko pomaga ljudem, da uživanje kontrolirajo in da zaradi uporabe drog ne osiromašijo svojega življenja, potem za to vednost prikrajšamo celotno kulturo. Ko je dovoljena le

retorika vojne proti drogam, v očeh kritične javnosti, še posebej pa v očeh uživalcev samih, tudi vednost, ki je javno dostopna, torej vednost, ki jo prohibicionistična cenzura le dovoli, izgubi verodostojnost, tudi kadar so informacije o potencialni škodljivosti drog ustrezne. Nezaupanje v obstoječo vednost o drogah je torej splošno. Javnost ne sme zaupati vednosti, ki jo imajo uživalci, in uživalci zaradi izkušnje ne morejo zares verjeti in objektivnost strokovne in javne vednosti.

Toda kot se uživanje drog ne glede na prepoved dogaja še naprej, se potihem razvija tudi socialno učenje o uživanju drog. Eden od naših sogovornikov je prepričan:

Svojega sina bom že znal opozoriti o nevarnostih in posledicah, kar pa moj oče meni ni mogel narediti.

OPOMBA

¹ Thomas de Quincey, avtor originalne knjige »Izpoved angleškega uživalca opija«, je bil na začetku vznemirjen nad delovanjem opija: »tu je skrivnost življenja, o kateri so filozofi od nekdaj razpravljali, srečo lahko zdaj kupim za peni, blaženost lahko dobim zaprto v steklenički«. Pozneje svoje stališče zamenja: »Zapuščam temo o sreči in prehajam na temo o trpljenju, ki ga prinaša opij« (Bukelič 1981: 14; Flaker 1999). Gre za klasičen lik, ki se je obdržal kot model uživalca in se reproducira v literaturi in medijskih podobah ter utrjuje vsakdanji diskurz o drogah.

LITERATURA

- BARTHES R. (1971), *Književnost, mitologija, semiologija*. Beograd: Nolit.
- BUKELIĆ J. (1981), *Droga - mit ili bolest*. Beograd: Zavod za udžbenike in nastavna sredstva.
- CRANACH M., DOISE W., MUGNY G. (1992), *Social Representations and the Social Bases of Knowledge*. New York, Toronto: Huber Pbl.
- DEKLEVA B. (1999), *Ekstazi in plesne droge*. Ljubljana: DRPPD in PF.
- FLAKER V. (1992), Normalna droga. *Časopis za kritiko znanost XX* (Droge na tehtnici): 142-147.
- FLAKER V. in sod. (1999), Podobe uživanja heroina z vidika zmanjševanja škode. *Socialno delo* 38, 4-6: 341-395.
- GOFFMAN E. (1959), *The Presentation of Self in Everyday Life*. London: Cox & Wyman.
- (1981), *Stigma*. Pelican Books.
- MOSCOVICI S. (1992), The Psychology of Scientific Myths. V: CRANACH M., DOISE W., MUGNY G. : *Social Representations and the Social Bases of Knowledge*. New York, Toronto: Huber Pbl..
- NASTRAN ULE M. (1993), *Psihologija vsakdanjega življenja*. Ljubljana: ZPS.
- (ur.) (1999), *Predsodki in diskriminacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- OAKES, P. J., HASLAM A., TURNER J. C. (1999), Politika, predsodki in mit v preučevanju stereotipov. V: ULE NASTRAN, M. (ur.), *Predsodki in diskriminacije*. Ljubljana: ZPS.
- PEELE, S. (ur.) (1988), *Visions of Adiction*. New York: Macmillan.
- ULE, M. (2000), *Teze predavanj podiplomskega študija Sociologije vsakdanjega življenja*. Ljubljana: FDV (študijsko gradivo).
- WETHERELL, M. (ur.) (1996), *Identities, Groups and Social Issues*. London: Sage.
- ZINBERG N. E. (1991), The Use and Misuse of Intoxicants: Factors in the Development of Controlled Use. V: HAMOWY, R. (ur.): *Dealing with Drugs*. San Francisco: Pacific Research Institute for Public Policy (247 - 281).
- (1997), Zasvojenost, zloraba in nadzorovana uporaba droge: nekaj opredelitev. *Mreža drog V* (Politika droge: Zmanjševanje škode), 2-4: 39-57.

